กระบือพื้นเมือง

Swamp buffalo | *bubbles bubbles*

พันธุ์กระบือ

สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กระบือป่าและกระบือบ้าน โดย กระบือบ้านแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ กระบือปลัก (Swamp bufflo) และกระบือแม่น้ำ (River buffalo) กระบือทั้งสองชนิดจัดอยู่ในวงศ์ตระกูลและสายพันธุ์เดียวกัน โดย กระบือพื้นเมืองไทยเป็นประเภท กระบือปลัก มีชื่อวิทยาศาสตร์ *Bubalus Bubalis*

กระบือปลัก

เป็นกระบือที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศต่างๆ ทางตะวันออกไกล ได้แก่ ประเทศไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย เวียดนาม จีนตอนใต้ กัมพูชา และลาว เป็นต้น ชอบนอนแช่ปลัก ลงน้ำเมื่ออากาศร้อน ในสมัยก่อนเกษตรกรจะเลี้ยงไว้เพื่อใช้เป็นแรงงานในไร่นา ใช้บรรทุกสิ่งของ และลากจูง เมื่อกระบืออายุมากขึ้นจะส่งเข้าโรงฆ่าเพื่อเป็นอาหาร

กระบือแม่น้ำ

พบมากในประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ อียิปต์ ประเทศในยุโรปตอนใต้และยุโรปตะวันออก เป็นกระบือที่มีการให้น้ำนมมาก มีลักษณะเป็นกระบือนม เลี้ยงไว้เพื่อรีดนม ำมีหลายสายพันธุ์ อาทิเช่นพันธุ์มูร่าห์, นิลีราวี, เมซานี, เซอติ และเมติเตอเรเนียน เป็นต้น

ความสำคัญของกระบือพื้นเมือง

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรที่ตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร มีพื้นที่ถือครองน้อย ส่วนมากทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ดิน อากาศ น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ท้องถิ่น ประเทศไทยมีทำเลเหมาะแก่การปลูกข้าว ชาวนาไทยได้เรียนรู้การพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพ เช่น การนำกระบือมาใช้ประโยชน์ร่วมกับการปลูกข้าวทุกขั้นตอน จนเกิดวิถีชีวิต วัฒนธรรมต่างๆ ที่งดงามให้คนอยู่อย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ เพื่อใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืน จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาในการจัดการต่างๆ มากมาย ตลอดจนเลี้ยงง่าย ลงทุนต่ำ ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีขั้นสูง ทนทานต่อสภาพแวดล้อม และใช้ประโยชน์จากอาหารหยาบที่มีคุณภาพต่ำได้ดี เหมาะกับระบบการเกษตรแบบเพียงพอ สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำกินน้อย เพราะเกษตรกรมีภูมิปัญญาและพื้นที่เลี้ยงอยู่แล้ว โดยเลี้ยงกระบือไว้ใช้แรงงาน ใช้มูลเป็นปุ๋ยปรับปรุงดิน และผลิตลูกขายเพิ่มรายได้

การจำแนกกระบือ

กระบือในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นกระบือปลัก อาจจะมีลักษณะที่แตกต่างกันบ้างในแต่ละพื้นที่ กระบือภาคใต้มีขนาดเล็กกว่ากระบือทางภาคกลางและอิสาน กระบือภาคตะวันออกมีรูปร่างค่อนข้างใหญ่ สูงโปร่งกว่ากระบือแถบอื่นๆ กระบือปลักที่เลี้ยงในบ้านเราไม่ปรากฏว่าแบ่งเป็นพันธุ์ต่างๆ ที่แน่นอน มีแต่เรียกชื่อกันไปตามท้องถิ่นที่อยู่

- กระบือทุย อยู่แถบจังหวัดลำพูน ลำปาง อุตรดิตถ์ มีผิวหนังสีดำ ขนหน้าสีดำ หัวยาว ตัวเมียคอยาว และลึก ในตัวเมียจะมีเต้านมใหญ่กว่าชนิดอื่นๆ สูงประมาณ 140 ซม. น้ำหนักตัวประมาร 450 กก.
- กระบือแซม อยู่แถบจังหวัดลำพูน ลำปาง อุตตดิตถ์ มีขนาดเล็กกว่ากระบือทุย น้ำหนักตัวประมาร 350 กก. ชอบหากินใบไม้ หนังและขนสีเทา หัว คอ และลำตัวสั้นกว่ากระบือทุย สูงประมาณ 130 ซม.
- กระบือจาม อยู่ที่จังหวัดลำปาง มีลักษณะเหมือกระบือทุย ผิวหนังสีดำ ขนหน้าสีดำ หัวยาว แต่ตัวเล็กกว่ากระบือทุย
- กระบือประ อยู่ที่ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ คาดว่าเป็นกระบือที่ต้อนมาจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีขนาดเล็กไม่ค่อยมีก้ามเนื้อ ตีนเล็ก น้ำหนักประมาณ 300-450 กก. และมีลักษณะค่อนข้างเปรียว

ลักษณะรูปร่าง

ลักษณะภายนอกของกระบือโดยทั่วไป ลำตัวกำยำล่ำสัน (stocky) เหมาะสำหรับการใช้แรงงาน ขนาดใหญ่ มีน้ำหนักมาก ลำตัวค่อนข้างลึก รอบอกใหญ่ ท้องกางใหญ่ คอใหญ่ หน้าอกกว้าง อวบ แข็งแรง หัวลักษณะค่อนข้างยาว หน้าผากแคบ บางตัวเขาสั้นกุด บางตัวเขาโค้งแอ่นหลังเล็กน้อย แล้วงอนเข้าหากัน หรือบางตัวอาจจะมีเขายาวจัด และกางแยกออกจากกันขนานกับระดับพื้นดิน แล้วโค้งขึ้นเล็กน้อย หลังไม่ตรง บริเวณบั้นท้ายหักลาด หางยาวลงไปประมาณถึงข้อเข่าหลังหรือยาวกว่าเล็กน้อย พู่หางเป็นพวงไม่ใหญ่มากนัก เท้ามีขนาดใหญ่ กีบเท้าทั้งคู่ชิดกันแข็งแรง ผิวหนังตลอดร่างกายเป็นสีเทาแก่ แต่ไม่ถึงกับดำเข้ม ขนปกคลุมร่างกายทั่วๆ ไป จัดว่ามีขนบางมาก และค่อนข้างหยาบ บริเวณที่มีขนอยู่มากคือส่วนเท้าทั้ง 4 และบริเวณหัว

สีกระบือมี 2 สี คือสีเทาดำ และสีขาว (เผือก) สีของควายเป็นสีผิวหนังและสีขน มีขนย้อยประมาณ 25-40 เส้นต่อผิวหนัง 1 ตารางนิ้ว โดยจำนวนกระบือเผือกยังพอพบประปราย โดยเฉพาะทางภาคเหนือ จังหวัดเชียงรายมีรายงานประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์ ส่วนในภาคอิสานจะสามารถพบเห็นประมาณ 2 - 4 เปอร์เซ็นต์ ส่วนทางภาคกลางและภาคใต้จะเหลืออยู่น้อยมาก

ลักษณะทั่วไป

- กระบือมะริด มีขนาดเล็ก รูปร่างได้สัดส่วน แข็งแรง ขาตรง สีคล้ำ ขนยาวกว่ากระบือชนิดอื่น ตัวผู้หนักประมาณ 325 - 350 กก. ตัวเมียหนักประมาณ 300 กก.
- กระบือตู้ (กระบือทู่) อยู่ทางตะวันออกของประเทศไทย เป็นกระบือที่มีกระดูกขาใหญ่ เขากางมีโครงกระดูกใหญ่
- กระบือน้ำว้า อยู่ที่จังหวัดน่าน มีลักษณะเช่นเดียวกับกระบือทุย แต่มีขนาดใหญ่เกือบ 1,000 กก.
- กระบือในภาคกลาง อยู่ในจังหวัดอุทัยธานี คาดว่าอพยพมาจากหลายที่ ทั้งภาคอีสานและกระบือทุยทางภาคเหนือ สูงประมาณ 135 - 145 ซม หนักประมาณ 700 - 750 กก.
- กระบือแกลบ อยู่แถบอำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ลักษระเหมือนกระบือทางภาคกลาง แต่ตัวเล็กกว่า น้ำหนักประมาณ 300 - 400 กก.
- กระบือจ้อน อยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย ในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ลักษณะคล้ายกับกระบือแกลบ มีขนาดเล็ก หูเล็ก น้ำหนักประมาณ 300 กก.

ขวัญเป็นลักษณะประจำตัวของกระบือ สามารถพบเห็นได้ตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย มีตั้งแต่ 1 - 9 ขวัญ กระบือแต่ละตัวมีจำนวนขวัญและตำแหน่งขวัญไม่เท่ากัน จะพบมาที่หัวไหล่ และซอกขา แต่ไม่ค่อยพบแถวคอ หน้าอก และหน้าแง ตำแหน่งของขวัญนั้นในสมัยก่อนมีอิทธิพลต่อการซื้อขายกระบือของชาวบ้านมาก เป็นความเชื่อโชคลาง

เขา กระบือโดยทั่วไปหรือส่วนมากมีเขากางสองข้างของศรีษะ ปลายเขาโค้งเข้าหากัน ลักษณะเขากระบือส่วนล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมรูปมนผิวขุรขระเป็นปล้อง ส่วนบนกลมเรียวปลายแหลมผิวลื่น กระบือบางตัวมีเขาผิดปกติ คือเขาสั้นทู่ หรือเขาหลบห้อยลงสองข้างศรีษะ ขนาดของเขากระบือจะยาวประมาณ 60 - 120 ซม. ซึ่งชาวบ้านสามารถสังเกตรอยหยักของสันเขาในการประเมินอายุของกระบือได้อย่างคร่าวๆ ปัจจุบันมีเกษตรกรนำเขากระบือไปแปรรูปเป็นหัตถกรรมสร้างมูลค่าได้อย่างมหาศาลเลยทีเดียว

ฟัน กระบือมีจำนวน 2 ชุด คือฟันน้ำนมและฟันแท้ ฟันน้ำนมมีขนาดเล็กกว่าฟันแท้มาก ผิวของฟันน้ำนมเรียบกว่าและมีสีขาวชัดกว่าฟันแท้ เราสามารถประเมินอายุจากการดูฟัน

ประโยชน์ของกระบือ

- การใช้แรงงาน กระบือมีรูปร่างเหมาะสำหรับการใช้แรงงานในพื้นที่เป็นโคลนตมได้ดี เพราะขาทั้งสี่ข้างรับน้ำหนักได้ดี กีบเท้าใหญ่และแข็งแรงเดินได้ดีในโคลน เดินในที่ขุรขระ เป็นแรงงานหลักที่สำคัญของชาวนา เช่นการเตรียมดินไถนาและคราด การนวดข้าว ลากเกวียน ไถนา หรือไถวัชพืชระหว่างร่องมันสำปะหลังหรือร่องอ้อยในบางพื้นที่

- การใช้มูลและปุ๋ย มีความสำคัญต่อการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน เนื่องจากที่นาได้ใช้เป็นปุ๋ยเคมีติดต่อันนานหลายปี ทำให้ดินเสื่อมแข็งเป็นดินดาน ถ้าใส่ปุ๋ยคอกจากมูลกระบือเป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้เข้ากับดิน จะทำให้โครงสร้างดินร่วนซุย เพิ่มธาตุอาหารให้กับพืช และยังฟื้นฟูสิ่งมีชีวิตในดิน เช่น จุลินทรีย์ในดิน ไส้เดือน แมลงต่างๆ จากการวิเคราะห์ธาตุอาหารในมูลกระบือพบว่ามีธาตุไนโตรเจน 1.39 % ฟอสฟอรัส 0.97% และโปตัสเซียม 0.43 % ของน้ำหนักแห้ง โดยกระบือโตเต็มที่จะถ่ายมูลคิดเป็นน้ำหนักแห้งปีละ 2-3 ตัน

- การให้เนื้อ เป็นเนื้อที่มีคุณภาพต่อผู้บริโภค ด้วยเหตุผลด้านรสชาติที่ดี มีปริมาณไขมัน และไตรกลีเซอไรด์น้อยเมื่อเทียบกับเนื้อไก่ เนื้อโค และเนื้อปลา แต่เส้นใยมีลักษณะหยาบกว่าเนื้อโค

ฟันกระบือมี 2 ชุด คือฟันน้ำนมและฟันแท้ ฟันน้ำนมมีขนาดเล็กกว่าฟันแท้ ผิวของฟันน้ำนมเรียบและสีขาวชัดกว่าฟันแท้ เราสามารถประเมินอายุกระบือจากการดูฟันได้

ฟันน้ำนม มีจำนวน 20 ซี่ เป็นฟันบน (กราม) 6 ซี่ ฟันล่าง 14 ซี่ (ฟันหน้า 8 ซี่ ฟันกราม 6 ซี่ การขึ้นของฟันน้ำนมใช้ประมาณอายุของกระบือได้ดังนี้

1.ฟันน้ำนมคู่แรกอยู่ตรงกลาง มีตั้งแต่เกิดหรือภายในสัปดาห์แรก

2.ฟันน้ำนมคู่ที่ 2 อยู่ข้างฟันคู่แรกข้างละซี่ เมื่อมีอายุ 2 สัปดาห์

3.ฟันน้ำนมคู่ที่ 3 อยู่ข้างฟันคู่ที่ 2 ข้างละซี่ เมื่อมีอายุ 3 สัปดาห์

4.ฟันน้ำนมคู่ที่ 4 อยู่ข้างฟันคู่ที่ 3 ข้างละซี่ เมื่อมีอายุ 4 สัปดาห์

ฟันแท้ มีจำนวน 32 ซี่ เป็นฟันบน (กราม) 12 ซี่ เป็นฟันล่าง 20 ซี่ (ฟันหน้า 8 ซี่ ฟันกราม 12 ซี่ จะประมาณอายุกระบือ โดยตรวจฟันแท้ (ฟันหน้า) ได้ดังนี้

1.ฟันน้ำนมคู่แรกเริ่มหลุด เมื่ออายุประมาณ 2 ปี ฟันแท้คู่แรกจะขึ้นแทนเมื่ออายุ 2.5 - 3 ปี

2.ฟันน้ำนมคู่ที่ 2 ริ่มหลุด เมื่ออายุประมาณ 3 ปี ฟันแท้คู่แรกจะขึ้นแทนเมื่ออายุ 3.5 - 4 ปี

3.ฟันน้ำนมคู่ที่ 3 ริ่มหลุด เมื่ออายุประมาณ 4 ปี ฟันแท้คู่แรกจะขึ้นแทนเมื่ออายุ 4.5 - 5 ปี

4.ฟันน้ำนมคู่ที่ 4 ริ่มหลุด เมื่ออายุประมาณ 5 ปี ฟันแท้คู่แรกจะขึ้นแทนเมื่ออายุ 5 - 5.5 ปี